

ЕЗОТЕРИЗМ ГОНЧАРОТВОРЕННЯ (СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО КЕРАМІКИ В КОНТЕКСТІ ОДВІЧНОЇ ВТАЄМНИЧЕНОСТІ)

Глина як матеріал, завжди супроводжувала людину у її непроминаючих пошуках власної долі, власного місця і призначення. Ще в глибоку доосьову епоху, не володіючи вогнем, людина намагалась не тільки зліпити найпримітивнішу миску, але й наповнити її змістом. Гончарі й досі говорять: «Горщик, глечик – то лише оболонка, що утримує могутню внутрішню форму. Коли її немає – зовнішня розсипається...» [1]

«Тіло, з одного боку – сама людина, а з іншого – вмістилище її суті, її оболонка, з якою людина народжується, живе і вмирає... Навіть не знаючи достеменно прагматики палеолітичних бивневих фігурок, наскельних антропоморфних гравіровок чи енеолітичних керамічних статуєток, однаково можна здогадуватися (на основі аналізу структури і стилізації цих тіл), що вони були насажені змістом: це символічне тіло було екстериоризацією певного сакрального тексту» [2].

Відомий дослідник української кераміки Ю.П.Лащук неодноразово наголошував на співвідношенні душі майстра і глини як матеріалу у керамічному творі. Йому ж належить і ідея співставлення формотворення та орнаментики неолітичних культур і віднайдення їх спільних коренів (Кукутень – Трипілля – Яньшао) [3]. «Їхній посуд призначався для здійснення обрядів і символізував прагнення до безсмертного життя. Тому витвори цього виду мистецтва прирівнюють до єгипетських пірамід і шумерських зіккуратів. Майже всі горщики, знайдені археологами, прикрашено символічними знаками. Науковці розглядають їх як свідчення зародження писемності. До речі, символічні знаки, які ми звикли бачити на українських писанках, походять ще з тих часів. Усі ці знаки, орнаменти та статуєтки є свідченням того, що трипільці не цуралися магії. У покинутих житлах, які вони зазвичай спалювали, археологи знаходять поламани людські фігурки. Історики припускають, що спочатку чаклували всі без винятку, але із часом магія стала надбанням лише обраних, сформувавши таким чином прошарок привілейованих...» [7].

В 1993 році побачила світ фундаментальна праця О.М. Пошивайла «Етнографія українського гончарства. Лівобережна Україна» [4]. Вперше у вітчизняній науковій літературі вживаються і оперуються поняття «магія гончарства», «магічні практики», «гончар як деміург», «співвідношення глиняного посуду з символічним образом людини», прослідковується тісний зв'язок гончарства зі жрецтвом [4., С.16-18]. Власне, сама монографія звучить як гімн споконвічному езотеричному характеру гончарства: «Гончарство – своєрідне Боже откровення людської цивілізації... Гончарство як мистецтво і як дійство починається і завершується не горщиками, а Творцем...» [4., С.18].

Ще одна монографія, «Феноменологія гончарства» І. М. Пошивайла [5], містить розділ “Антропо- і зооморфізація глиняних виробів”, позначена глибинним, структурним паралелізм між тілом і посудом: “Схематизовано тіло людини стало основою семіотичної антропоморфізації гончарного посуду майже всіх культур світу. У багатьох народів гончарний посуд має “туби”, “рот”, “шию”, “плечі”, “пояс”, “ступні”, “череву” й “низ”. Він може “стояти”, “лежати”, “брати”, “зберігати”, “віддавати”, “говорити”, “співати”, “народжуватися”, “жити” й “помирати”. Ритуальна спорідненість людини та частин її тіла з глиняним посудом проявляється і в їхніх назвах: черепок – череп, англійське слово cup (чашка, кубок) споріднене з німецьким haupt (голова), французьке tete (голова) походить від пізньолатинського testula (горня)” [5., С. 287–288].

Відображення езотеричності гончаротворення бачимо сьогодні у багатьох наукових, літературних, публіцистичних, мистецьких джерелах. Якщо піддати навіть побіжному аналізу тільки назви статей, присвячених творчості гончарів-керамістів, то ми обов’язково знайдемо пряме, або непряме посилання на таїну: «Таїна глини», «Жива глина», «В його глечиках – магічна сила», «Світ барв і вічна магія глини», «Дивосвіт української кераміки», «Душа гончарства», «Наш світ сотворений із глини» тощо. Один з таких гончарів – керамістів, художник Олександр Дворак говорить: «...я зрозумів звідки береться ця сила. Народні майстри не закінчували вузів, але все робили краще за дипломованих фахівців - по всіх композиційних канонах. Всі речі і природні явища, які бачили у житті, вони переносили на свої вироби. Тобто навіть простий глечик мав довершену форми, яка шліфувалася століттями та десятками поколінь. Майстри знайшли "золоту середину" - все було прораховано до дрібниць, тому змінювати нічого вже не можна. І це не вища математика, це душа народу - в цьому і полягає та магія і надзвичайна сила, яку здатні давати витвори зі звичайної глини» [6]. «Глина — особлива. Ти «тягнеш» її вгору, а вона росте, як дитина... Чим більше витягнеш і чим тоншими будуть стінки виробу, тим швидше нагріватиметься в ньому борщ, а чим товстішими будуть стінки, тим довше страва зберігатиме потрібну температуру, — ділиться секретами гончар з безкінечним переліком заслуг Михайло Китриш» [9]. Це є свідченням того, що програма передачі гончарних знань і вмінь завжди відбувалася на рівні посвячення, втаємничення...

Глиняний виріб є містилицем 5 основних субстанцій: глини-землі. Води, вогню, повітря, при неодмінній присутності «п’ятого елемента» – душі майстра. Гончарство незалежно від епохи утримує ці священні складові і пов’язані з ними поняття. Воно утримує певний магічний код, який символізує відзеркалення, повторення, продовження. «Так одвічно, розкручував гончар на своєму крузі історію нашої землі...» [8., С.187] . Цей код відкривається, наприклад, у символічній подачі виставок кераміки: «Простір 13 – 31. Простір 13-31 — окремий самодостатній таємничий світ, де немає випадковостей, лише відзеркалення, вторення, параллель між подібними гончарством і емаллю, мистецтвом прадавнім і мистецтвом сьогоднішнім,» (13-31 травня 2005 року, київська галерея "Гончарі", виставка Юлії Бородай), персональна виставка

«культового мистця сучасності» Сергія Радька «Україна на вістрі етновідчуттів» (Галерея мистецтв, м.Полтава, відкриття 13 лютого 2009 року о 13 годині, тривалість 13 днів).

Таким, чином, дана стаття і має на меті відстежити особливості збереження, утримання та передачі одвічних езотеричних знань гончаротворення в сучасному українському мистецтві, проаналізувати можливість і потребу їх дегерметизації на сьогоднішній день.

«Мало було Богу створити із шматка глини людину, треба було ще й вдихнути в неї безсмертну душу. І мені здається, що ця душа існує і вона відкрита для всіх, кому небайдуже незнищенне, як сама глина, мистецтво кераміки...» [8., С.189]

1. *Зіненко Т.М.* Наш світ сотворений із глини // Урядовий кур'єр. – 2007. – 27 грудня; 2. *Боряк О., Маєрчик М.* Тіло в контексті культурно-антропологічних студій: ретроспекція та сучасні підходи <http://www.etnolog.org.ua/vyd/vydetn/Body/Art01.htm>; 3. *Лащук Ю.П.* Народне мистецтво українського Полісся. – Львів, 1992, його ж: Стилистическая вариантность украинской народной керамики// Народное искусство. Исследования и материалы. Сб.статей. – СПб., 1995. Його ж: Покутська кераміка. – Опішне, 1998; 4. *Пошивайло О.М.* Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна. – К.: Молодь, 1993. – 408 с.: іл; 5. *Пошивайло І.* Феноменологія гончарства. Семіотико-етнологічні аспекти. – Опішне: Українське народознавство, 2000; 6. «В його глечиках – магічна сила» (про закарпатського художника Олександра Дворака) h.ua/story/138975/; 7. «Інь» та «Янь» Трипілля. Наталя Малицька, 13 янв. 2005 “Без цензури” общественно-политическая газета №52 (94), 2004 www.bezcenzury.com.ua; 8. *Зіненко Т.* Душа кераміки. //Українське мистецтво. – 2008. –№ 4. – с.187-189; 9. Подорож у столицю гончарства України// news.rudnytska.com.ua/index.php?nma=news&fla=stat&nums=113

Юрій Добровольський, Іван Мілованов
ТОВ НВФ «Тензор», Чернівці

МАТЕРІАЛІСТИЧНЕ ПІДРУНТЯ ЕЗОТЕРИЧНИХ РИТУАЛІВ

Невід’ємним елементом езотеричного дійства, – байдуже релігійного чи магічного, – є певний церемоніал, певний набір атрибутів, які повинні відповідати певній меті. Зазвичай ця мета полягає у створенні певних умов, які дозволяють учасникам ритуалу з одного боку максимально зосередитись на ритуалі, а з другого боку – мінімально відволікатись на зовнішні подразники.

Зазвичай, такі дії пояснюються містичними причинами, не зрозумілими людині, не обтяженій містичним світоглядом. А чи можливо знайти звичайні природні пояснення, певних езотеричних елементів та дій?